

Eläketurvakeskuksen
monisteita 47

Osa-aikaeläkeläisten eläkkeet ja ansiot

Mervi Takala

Helsinki 2004

Sisältö

1 Johdanto.....	5
Osa-aikaeläkkeiden määrän kehitys	5
Osa-aikaeläkeläisten ansiot	6
Keskustelua osa-aikaeläkejärjestelmästä	8
Tutkimuksen tarkoitus ja aineistot	9
2 Osa-aikaeläkemeno.....	10
3 Keskieläkkeet	13
Tilatietoja osa-aikaeläkkeistä	13
Osa-aikaeläke ja osatyökyvyttömyyseläke	17
4 Osa-aikaeläkeläisten ansiot.....	19
Arvioidut ansiot osa-aikaeläkkeellä oloaikana	19
Osa-aikaeläkeläisten oma ilmoitus ansiotasosta	23
Osa-aikaeläkeläisten arvioidut ansiot kokoaikatyössä	23
5 Taloudellinen toimeentulo, osa-aikaeläkeläisten omat arviot	26
6 Yhteenveto	31

Kirjallisuus

TIIVISTELMÄ

Tässä selvityksessä tarkastellaan osa-aikaeläkemenoa, osa-aikaeläkeläisten keskieläkkeitä osa-aikaeläkeläisten omia arvioita taloudellisesta tilanteestaan. Lisäksi pyritään arvioimaan osa-aikaeläkkeellä olevien osa-aikaeläkeaikaisia ansioita ja palkkoja, mikäli osa-aikaeläkeläiset kävisivät kokoaikatyössä.

Osa-aikaeläkeläisten määrä on kasvanut viime vuosina selvästi, erityisesti vuoden 1998 jälkeen. Vuosi 2002 oli huippuvuosi, jolloin osa-aikaeläkkeelle siirtyi yli 16 000 henkeä, seuraavana vuonna puolet vähemmän. Eläkemeno on kasvanut osa-aikaeläkeläisten lukumäärän kasvaessa. Vuoden 2003 lopussa osa-aikaeläkemeno oli 275 miljoonaa euroa, josta yksityisen sektorin eläkemeno oli 170 miljoonaa euroa.

Keskimääräiset osa-aikaeläkkeet ovat laskeneet viimeisen kymmenen vuoden aikana, korkeimmillaan keskieläkkeet olivat vuosina 1991–93. Keskimääräinen osa-aikaeläke oli 540 euroa kuukaudessa vuonna 2003. Naisten osa-aikaeläke on noin 70 % miesten keskieläkkeestä.

Noin joka kolmas osa-aikaeläkkeellä oleva arvioi toimeentulonsa hyväksi, joka kymmenes huonoksi. Miehet arvioivat osa-aikaeläkeaikaisen toimeentulonsa useammin hyväksi kuin naiset.

Vuonna 2001 kerätyn kyselyaineiston avulla voidaan arvioida osa-aikaeläkeaikaisia ansioita. Kyselystä saadaan tietoa jäljellä olevasta työajasta ja rekistereistä tieto eläkkeen suuruudesta. Osa-aikaeläkeläisten ansioiden (osa-aikaeläke + osa-aikaisen työn ansio) keskiarvo oli 1 615 euroa kuukaudessa. Miesten ansioiden keskiarvo oli lähes 2 000 euroa ja naisten 600 euroa vähemmän. Vuonna 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset kuukausiansiot olivat yli 300 euroa vähemmän kuin vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ansiot.

Eläkkeen ja työajan perusteella voidaan myös arvioida sitä, minkälaiset ansiot osa-aikaeläkeläisellä olisi, jos hän kävisi kokoaikatyössä. Osa-aikaeläkeläispalkansaajien keskimääräinen arvioitu kokoaikatyön ansio oli 2 205 euroa kuukaudessa, miehillä 2 796 euroa ja naisilla 1 854 euroa kuukaudessa. 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet palkansaajat olivat parempituloisia kuin 1999 siirtyneet kun arvioidaan heidän kokoaikaisen työn palkkaansa. Ero palkoissa samanikäisiin kokoaikaisessa työssä käyviin palkansaajiin ei ole kovin suuri, eli osa-aikaeläkkeellä olevat muistuttavat ansioiden puolesta samanikäisiä palkansaajia.

1 JOHDANTO

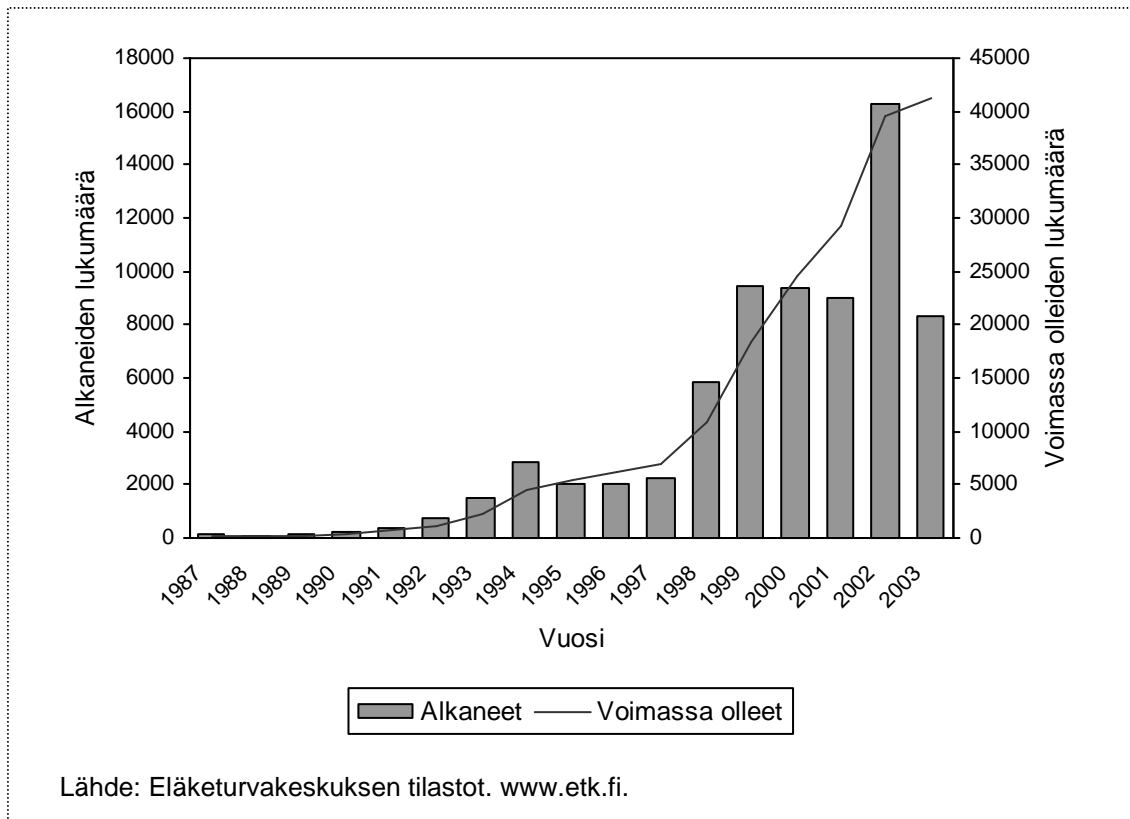
Osa-aikaeläkkeiden määrän kehitys

Viime vuosina yhä useampi ikääntynyt palkansaaja ja yrittäjä on siirtynyt osa-aikaeläkkeelle. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden määrä alkoi kasvaa selvästi vuonna 1998, jolloin tuli voimaan ikärajan määräaikainen alentaminen 56 vuoteen. Vuosi 2002 on ollut tähänastinen ennätys: osa-aikaeläkkeelle siirtyi yli 16 000 henkeä. Vuonna 2003 siirryneitä oli enää noin puolet tästä määrästä (ks. kuva 1). Uusien osa-aikaeläkkeiden voimakas lasku johtuu pääasiassa siitä, että uusia ikäluokkia ei vuonna 2003 tullut oikeutetuiksi osa-aikaeläkkeeseen. On myös oletettavaa, että tulossa oleva eläkeuudistus ja osa-aikaeläkkeeseen tehtävät muutokset aiheuttivat epävarmuutta, ja monet päättivät hakea eläkettä jo vuoden 2002 aikana.

Vuoden 2003 alusta tuli voimaan entinen 58 vuoden alaikäraja ja seuraava uusi ikäluokka voi siis siirtyä osa-aikaeläkkeelle vuonna 2005. Osa-aikaeläkkeen ikärajaa oli alennettu 56 vuoteen määräaikaisella erillislailla, joka oli voimassa vuoden 2002 loppuun. Vuoden 2003 alusta pienennettiin myös osa-aikaeläkkeellä olosta kertyvää vanhuuseläkettä.

Vuoden 2003 lopussa osa-aikaeläkeläisiä oli 41 300. Naisia osa-aikaeläkeläisistä oli hieman yli puolet, 21 900 henkeä. Julkiselta sektorilta osa-aikaeläkettä sai lähes 16 800 ja yksityiseltä sektorilta 24 300 henkeä. Joka viides osa-aikaeläkeläinen oli 56- tai 57-vuotias, 58–59-vuotiaita oli runsas kolmannes kaikista ja yli 60-vuotiaita oli yli 40 % kaikista osa-aikaeläkeläisistä.

Vuonna 2003 osa-aikaeläkkeelle siirtyi 8 300 henkeä, joista puolet oli naisia, puolet miehiä. Vuonna 2002 osa-aikaeläkkeelle siirryneitä oli kaksi kertaa enemmän.

Kuva 1. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ja osa-aikaeläkkeen saajat vuosina 1987–2003.

Osa-aikaeläkeläisten ansiot

Osa-aikaeläkeläisten ansiot muodostuvat pääasiassa osa-aikatyön ansioista ja osa-aikaeläkkeestä. Osa-aikatyöhön siirryttäessä ansioiden pitää palkansaajilla pienentyä työajan vähentymistä vastaavasti 35–70 prosenttiin ja yrittäjillä 50 prosenttiin vakiintuneesta ansiotasosta. Näihin ansioihin sisältyvät myös luontoisedut, mahdolliset ylityökorvaukset ja lomarahat. Palkansaajan vakiintuneena ansiona pidetään viimeisen työsuhteen eläkepalkkaa. Osa-aikatyön ansion on oltava vähintään 229,34 euroa kuukaudessa (vuonna 2004).

Osa-aikaeläkkeelle lähtevän yrittäjän on puolitettava YEL -työtulonsa. Jäljellä olevan, puolitetun työtulon on kuitenkin oltava vähintään 5 504,14 euroa vuodessa (vuonna 2004). Vakiintuneena työtulona pidetään neljän edeltävän vuoden keskimääräistä työtuloa.

Osa-aikaeläkkeen määrä on puolet kokoaikatyöstä saadun vakiintuneen ansiotason ja osa-aikatyöstä saadun ansion erotuksesta. Osa-aikaeläkkeen määrä on rajoitettu siten, että se voi olla enintään 75 prosenttia karttuneesta eläkkeestä. Yrittäjän osa-aikaeläke on puolet vakiintuneen työtulon ja puolitetun

työtulon erotuksesta, enintään kuitenkin 75 prosenttia osa-aikaeläkkeelle lähtöön mennessä karttuneesta eläkkeestä.

Esimerkki 1: Jos palkan alenema on 50 % ja kokoaikatyön palkka on ollut 3 000 euroa, niin osa-aikatyön palkka on 1 500 euroa ja osa-aikaeläke on 750 euroa eli tulot eläkkeellä ovat yhteensä 2 250 euroa. Verotuksen jälkeen tulot ovat 1 526 euroa.

Esimerkki 2: Jos palkan alenema on 60 % ja kokoaikatyön palkka on ollut 3 000 euroa, niin osa-aikatyön palkka on 1 200 euroa ja osa-aikaeläke on 900 euroa eli tulot eläkkeellä ovat yhteensä 2 100 euroa. Verotuksen jälkeen tulot ovat 1 471 euroa¹.

Osa-aikaeläkeläisten tuloja ovat tutkineet Polvinen (2001) ja Hakola (2001 ja 2002), osa-aikaeläkkeen tasoa Tuovinen (1999). Tehdyissä selvityksissä on havaittu, että osa-aikaeläkeläiset ovat hyvätuloisia ja osa-aikaeläkkeen korvaustaso on hyvä.

Marja Tuovisen laskelmissa osa-aikaeläkettä pidetään edullisena vaihtoehtona kokoaikatyölle, osa-aikaisessa työssä käytettävissä olevat tulot ovat noin 83–85 prosenttia kokopäivätyötä tekevien tuloista. Hänen mukaansa osa-aikatyö ei kannata, jos lasketaan pelkästään rahallisia menetyksiä, mutta jos otetaan huomioon lisääntynyt vapaa-aika², asetelma muuttuu. Alhaisilla tulotasoilla kokoaikatyö ei kannata, vaikkei vapaa-ajan arvoa huomioitaisi. Ylempillä palkkatasoilla kokopäivätyössä nettotulot ovat vain viisi prosenttia korkeammat kuin osa-aikatyössä, kun vapaa-ajan arvo otetaan huomioon.

Anu Polvinen on kuvannut vuosina 1987–1998 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ja heidän puolisoitensa valtionveronalaisia tuloja ennen osa-aikaeläkkeelle siirtymistä. Tulosten mukaan osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden valtionveronalaiset tulot olivat merkittävästi korkeammat kuin työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeelle siirtyneiden tulot. Myös verrattuna kokoaikatyöntekijöihin, osa-aikaeläkeläiset olivat parempituloisia. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden tulot olivat 29 prosenttia korkeammat kuin samanikäisten kokoaikatyössä jatkavien tulot.

1 Esimerkit Hietaniemi 2002. Tarkempia laskuesimerkkejä Työeläkkeen laskentaoppaassa 2002.

2 Kotityön ja vapaa-ajan arviot on saatu Tilastokeskuksen laskelmista. Kotityö on hinnoiteltu kunnallisen kotiavustajan palkan mukaan, kotityöhön ja vapaa-aikaan käytetty aika saadaan ajankäyttötutkimuksesta. Tämän laskelman mukaan työttömäksi jääneen ja eläkkeellä olevan vapaa-ajan arvo on noin 2 000 markka (339 euroa) kuukaudessa enemmän kuin työssä käyvällä (Tuovinen 1999).

Tuulia Hakola on verrannut osa-aikaeläkeläisten tuloja kokoaikaisessa työssä käyvien tuloihin. Vuoden 1996 tulotietojen perusteella osa-aikaeläkeläisten verotettavat tulot olivat suuremmat kuin työssä käyvien verotettavat tulot. Jos tarkastelusta jätettiin yrittäjät pois, niin ryhmien tuloissa ei ollut eroja. Tämän tarkastelun mukaan osa-aikaeläkeläisissä on siis varsin hyvätuloisia yrittäjiä. Varallisuuden ja velan suhteen osa-aikaeläkeläiset eivät eronneet kokopäivätyötä tekevästä. Myös osa-aikaeläkeläisten puolisoitten verotettavat tulot olivat selkeästi korkeammat kuin työssä käyvien puolisoitten tulot.

Keskustelua osa-aikaeläkejärjestelmästä

Osa-aikaeläkkeen taloudellista houkuttelevuutta on pidetty ongelmana. Esimerkiksi Valtioneuvoston asettama työllisyystyöryhmä (Työllisyystyöryhmän loppuraportti 2003) esitti mm., että ansion alenemasta kertyvästä eläkeoikeudesta tulisi kokonaan luopua ja alaikäraja pitäisi nostaa 60 vuoteen. Ryhmä katsoi myös, että osa-aikaeläkkeen rahoitukseen tulisi harkita muutoksia niin, että työnantajille tulisi omavastuu.

Myös OECD:n tuoreessa raportissa (Ageing and Employment Policies 2004) suhtaudutaan Suomen osa-aikaeläkejärjestelmään kriittisesti ja ehdotetaan sen lakkauttamista nykymuodossa. Raportissa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että osa-aikaeläke houkuttelee ikääntyneitä työntekijöitä pois kokoaikatyöstä, ja näin ikääntyneiden työpanos vähenee, kun sen pitäisi kasvaa.

Vuonna 2003 tehtiin eläkeuudistukseen liittyen muutoksia myös osa-aikaeläkkeeseen. Osa-aikaeläkkeen alaikäraja palautettiin 58 vuoteen ja osa-aikaeläkkeellä olosta kertyvän vanhuuseläkkeen määrää pienennettiin. Muutoksien tarkoitus on tukea eläkeuudistuksen tavoitetta pidemmästä työurasta. Kokoaikatyön halutaan olevan osa-aikaeläkkeelle siirtymistä houkuttelevampi vaihtoehto (HE 45/2002).

Näitä osa-aikaeläkkeeseen tehtyjä muutoksia on pidetty riittämättöminä. Esimerkiksi työnantajajärjestö TT:n mielestä osa-aikaeläke on uudistuksen jälkeenkin liian houkutteleva tapa jäädä pois kokoaikatyöstä ennenaikaisesti (Kohti kestävä...2003). Myös valtiovarainministeriön taholta on esitetty kysymys siitä, jäikö osa-aikaeläkkeeseen liian hyvät ehdot (Työllisyystavoite edellyttää...2004).

Tutkimuksen tarkoitus ja aineistot

Tässä selvityksessä on tarkoituksena kuvata osa-aikaeläkeläisten keskieläkkeitä, ansioita ja osa-aikaeläkeläisten omia arvioita taloudellisesta tilanteestaan. Edellä mainitut tutkimukset antavat osa-aikaeläkeläisistä kuvan varsin korkeatuloisena ryhmänä. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että osa-aikaeläkeläiset ovat myös varsin terveitä. Korkeat tulot ja hyvä terveys vähentävät tavallisesti varhaiselle eläkkeelle siirtymistä (ks. esim. Forma ja Väänänen 2003, Gould 2001). Aikaisempien tutkimusten pohjalta näyttäisi siis siltä, että osa-aikaeläkkeellä olevat eivät olisi siirtyneet varhaiseläkkeelle ilman osa-aikaeläkemahdollisuutta. Tämän ajattelun mukaan osa-aikaeläke lisää varhaisesta eläkkeelle siirtymistä.

Toisaalta on havaittu (Takala 2001), että esimerkiksi osa-aikaeläkeläisten ammattirakenteessa on tapahtunut muutoksia, jotka merkitsevät sitä, että osa-aikaeläkeläiset muistuttavat aikaisempaa enemmän samanikäisiä työssä käyviä. Tämä merkinnee myös sitä, että osa-aikaeläkeläisten tuloissa on tapahtunut muutoksia. Tämän suuntaisista muutoksista voisi seurata se, että osa-aikaeläke korvaa muita varhaiseläkkeitä. Tässä monisteessa on tarkoitus selvittää onko osa-aikaeläkeläisten ansioissa tapahtunut muutoksia ja siten tarkentaa kuvaa osa-aikaeläkeläisistä.

Pääasiallisina aineistoina käytetään Eläketurvakeskuksen rekisteritietoja ja tilastoja (erityisesti Suomen työeläkkeensaajat) ja vuosina 1995 ja 2001 kerättyjä kyselyaineistoja (Takala 1999 ja 2001).

Vuoden 1995 aineistossa ovat mukana kaikki joulukuussa 1994 TEL:n ja YEL:n mukaan osa-aikaeläkettä saavat palkansaajat ja yrittäjät. Tutkimusaineiston koko on 1 125 henkeä. Vastausprosentti oli 89.

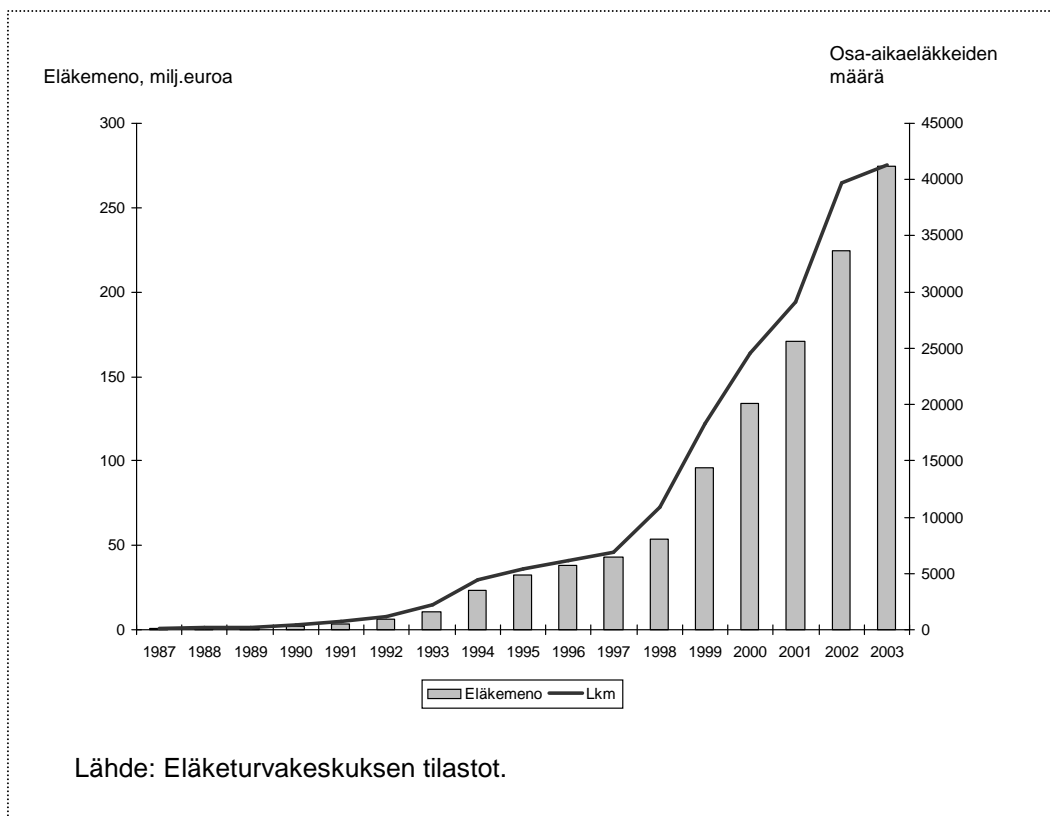
Vuoden 2001 aineistossa on mukana osa-aikaeläkeläisiä, joiden osa-aikaeläke alkoi joko vuonna 1996 tai vuonna 1999. Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneitä on aineistossa 677, joista niitä joiden osa-aikaeläke oli kyselyhetkellä voimassa, on 219 henkilöä. Osa-aikaeläke oli päättynyt 658 henkilöltä. Vuonna 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneitä aineistossa on 907. Heistä 746 on sellaisia, joiden osa-aikaeläke oli kyselyhetkellä voimassa ja 162:n osa-aikaeläke oli päättynyt. Tässä aineistossa on mukana sekä yksityisen että julkisen puolen osa-aikaeläkeläisiä. Vastausprosentti oli 89.

Vertailuaineistona on käytetty Tilastokeskuksen palkkarakenneaineistosta laskettuja kokoaikatyössä käyvien palkansaajien keskimääräisiä kuukausiansioita vuodelta 2001.

2 OSA-AIKAELÄKEMENO

Osa-aikaeläke kustannetaan yhteisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että osa-aikaeläkkeelle siirtyvästä työntekijästä ei koidu kustannuksia omavastuun muodossa yksittäiselle työnantajalle. Kuitenkin jos työntekijän osa-aikaeläke on alkanut 1.1.2003 tai sen jälkeen, työnantajat maksavat omavastuun osa-aikaeläkkeen jälkeisestä työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeestä. Osa-aikaeläke kustannetaan jakojärjestelmästä, eli osa-aikaeläkkeeseen tarvittavia varoja ei rahastoida. (rahoituksesta ks. esim. Lindell 2003).

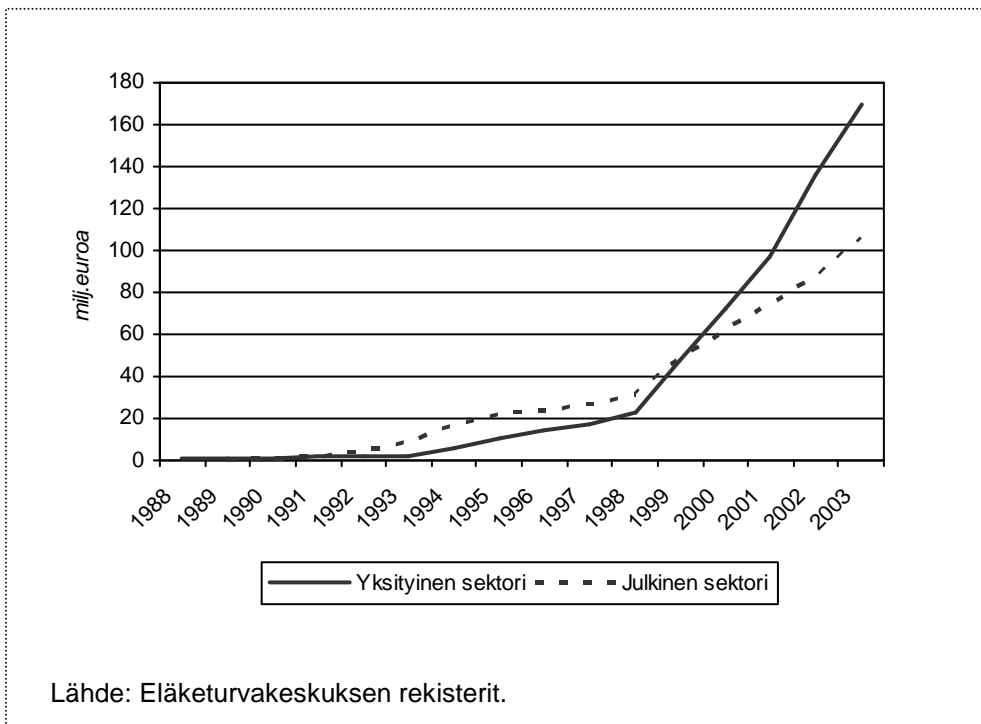
Koko työeläkemeno oli vuonna 2002 yhteensä noin 13 miljardia euroa. Vanhuuseläkkeiden osuus oli suurin, noin kahdeksan miljardia euroa (63,8 %). Työkyvyttömyyseläkemeno oli noin 2,2 miljardia euroa (17,3 %), työttömyyseläkemeno noin 0,7 miljardia euroa (5,5 %) ja osa-aikaeläkemeno noin 0,2 miljardia euroa (1,8 %).

Kuva 2. Osa-aikaeläkkeiden määrä ja osa-aikaeläkemeno vuosina 1987–2003 milj. euroa.

Osa-aikaeläkemeno on kasvanut nopeasti osa-aikaeläkeläisten lukumäärän kasvaessa, erityisesti vuoden 1998 jälkeen. Vuonna 1997 osa-aikaeläkemeno oli 43 miljoonaa euroa ja vuonna 2003 osa-aikaeläkemeno oli kasvanut 275 miljoonaan euroon.

Vuoden 2003 osa-aikaeläkemenosta yksityisen sektorin eläkemeno oli 170 miljoonaa euroa ja julkisen sektorin 105 miljoonaa euroa.

Kuva 3. Osa-aikaeläkemeno yksityisellä ja julkisella sektorilla vuosina 1998–2003, milj.euroa.

Osa-aikaeläkeikäisten ryhmässä osa-aikaeläkemeno on kasvanut 2000-luvulla nopeammin kuin työttömyys- tai työkyvyttömyyseläkemeno. Vuonna 2003 tämän ikäisten työkyvyttömyyseläkemeno aleni selvästi ja työttömyyseläkemeno jonkin verran (ks. taulukko 1). Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden lukumäärän aleneminen vuoden 2003 alusta hidastuttanee hieman myös osa-aikaeläkemenon kasvuvauhtia lähivuosina.

Taulukko 1. Osa-aika-, työttömyys- ja ikääntyneiden työkyvyttömyyseläkemeno* vuosina 1998–2003.

	Osa-aikaeläke- meno, milj. euroa	Työttömyyseläke- meno, milj. euroa	Työkyvyttömyys- eläkemeno, milj. euroa
1998	54,0	451,6	1 395,6
1999	96,2	516,4	1 369,7
2000	134,4	573,7	1 347,0
2001	171,1	632,5	1 368,3
2002	224,2	691,7	1 410,5
2003	274,9	687,8	1 331,2

*Taulukko sisältää työeläkkeinä maksetut eläkkeet, ei Kelan eläkkeitä; työkyvyttömyyseläkemeno on laskettu niin, että mukaan on otettu osa-aikaeläkeikäiset eli vuosina 1998–2002 56–64-vuotiaat ja vuonna 2003 57–64-vuotiaat, työttömyyseläkemeno koskee 60 vuotta täyttäneitä.

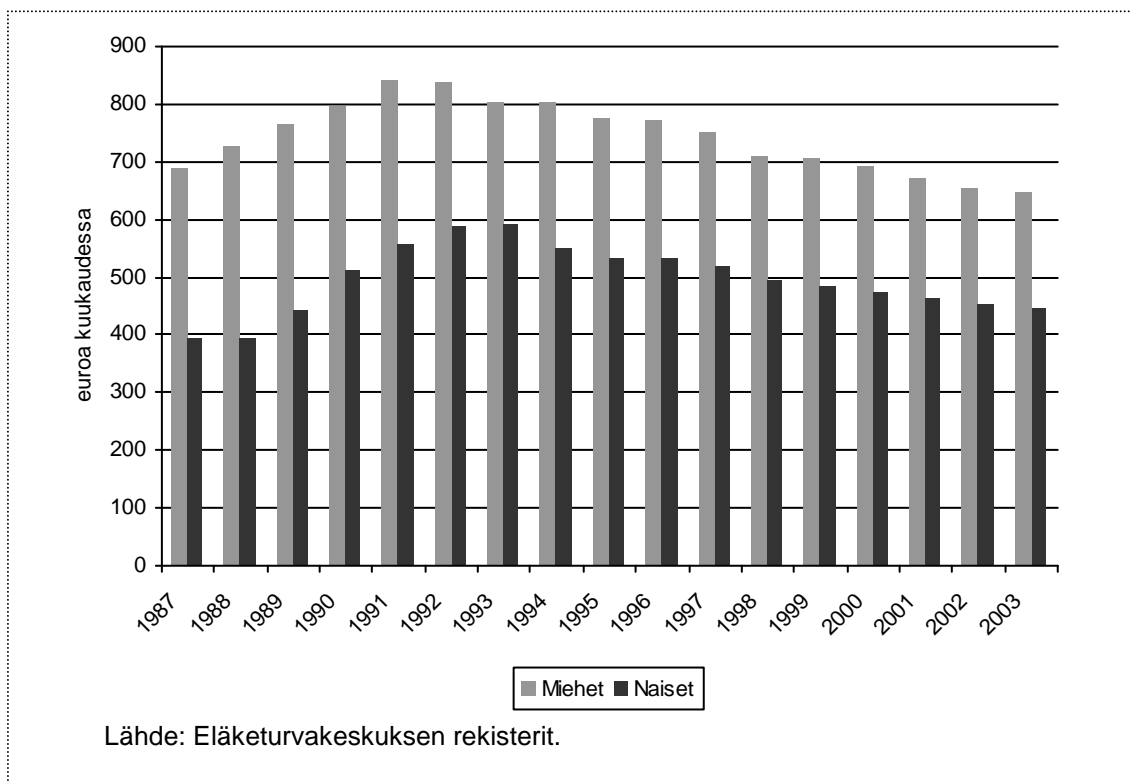
Lähde: Eläketurvakeskuksen rekisterit.

3 KESKIELÄKKEET

Tilastotietoja osa-aikaeläkkeistä

Keskimääräinen osa-aikaeläke oli 540 euroa kuukaudessa vuonna 2003. Naisten keskimääräinen osa-aikaeläke oli 450 euroa ja miesten 650 euroa. Naisten keskieläkkeet olivat lain voimassaolon alkuaikoina vain hieman yli puolet miesten keskieläkkeistä, mutta ero on tasoittunut. Naisten ja miesten eläkkeiden euromäärien suhde on pysynyt varsin samana jo kymmenisen vuotta: naisten osa-aikaeläke on noin 70 % miesten eläkkeestä.

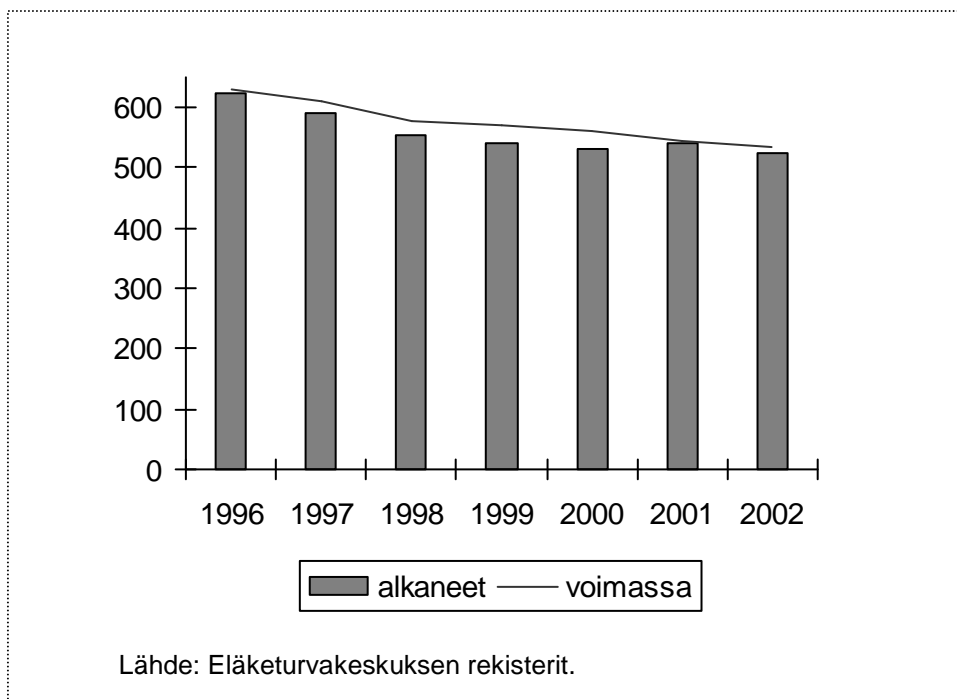
Keskieläkkeiden suuruus on myös laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Korkeimmillaan osa-aikaeläkkeet olivat miehillä vuosina 1991–92 ja naisilla 1992–1993. Keskieläkkeiden alenemista selittänee parhaiten se, että osa-aikaeläkelain voimassaolon alkuvuosina osa-aikaeläkeläisiä oli vähän ja osa-aikaeläkeläiset olivat mm. koulutuksen, ammatin, tulojen ja varallisuuden suhteen valikoituneita (ks. esim. Hakola 2001, Takala 1999).

Kuva 4. Keskimääräinen osa-aikaeläke euroina vuosina 1987–2003, vuoden 2003 indeksissä.

Yksityisellä sektorilla vuonna 2003 korkein keskimääräinen osa-aikaeläke oli Merimieseläkelain piiriin kuuluvilla osa-aikaeläkeläisillä, joiden keskieläke oli 820 euroa kuukaudessa. TEL:n mukaan eläkettä saavien keskimääräinen osa-aikaeläke oli 560 euroa kuukaudessa ja LEL:n mukaan 480 euroa kuukaudessa. Yrittäjien eläkelain mukaan osa-aikaeläkettä saavien keskieläkkeet olivat lähellä keskiarvoa (550 euroa kuukaudessa), MYEL:n mukaan eläkettä saavien olivat selvästi alemmat (360 euroa kuukaudessa).

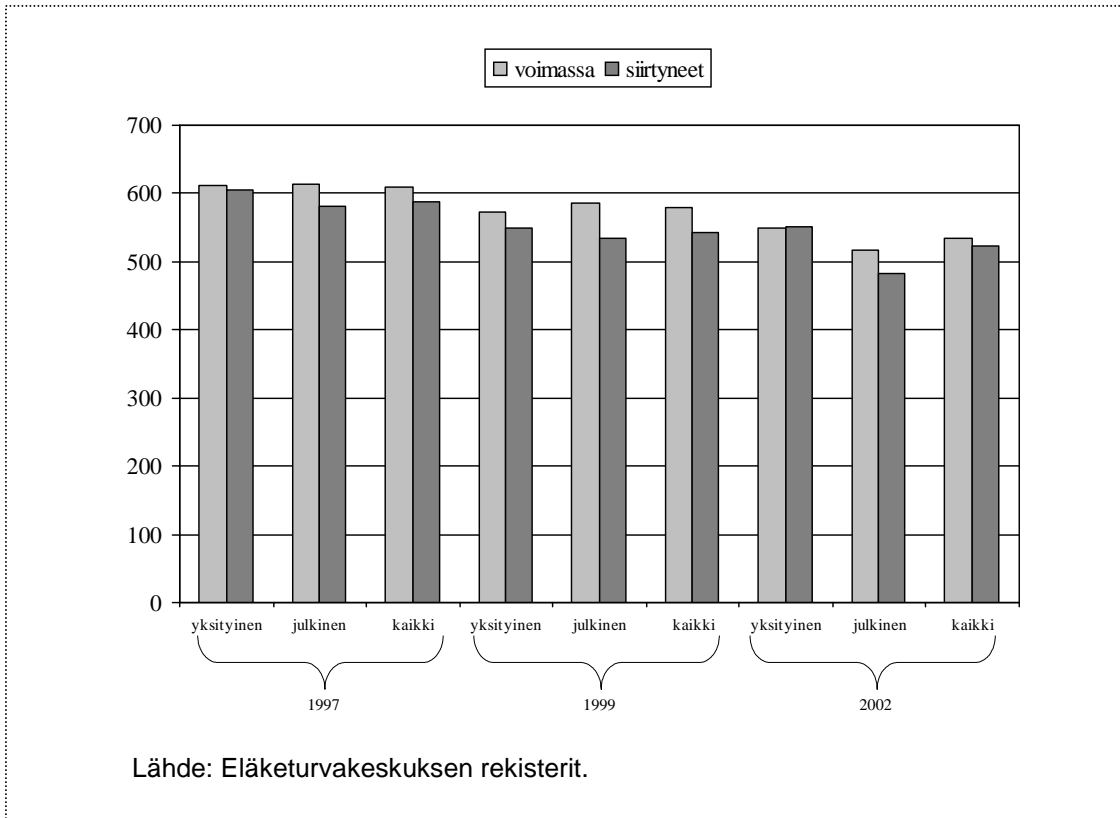
Vuonna 2002 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden keskieläkkeet olivat samaa tasoa kuin kaikkien osa-aikaeläkkeellä olleiden: eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen eläke oli 524 euroa kuukaudessa, naisilla 431 euroa ja miehillä 628 euroa kuukaudessa.

Kuva 5. Osa-aikaeläkkeen saajien ja osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen osa-aikaeläke vuosina 1996–2002.

Osa-aikaeläkkeelle lain voimassaolon alkuvuosina siirtyneiden korkeampi tulotaso näkyy myös, kun verrataan eläkkeelle siirtyneiden keskimääräisiä eläkkeitä eläkkeellä olevien eläkkeisiin eri vuosina. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden eläke on ollut yleensä alempi sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Vuosi 2002 oli poikkeuksellinen yksityisen sektorin kohdalla, silloin eläkkeelle siirtyneiden osa-aikaeläke oli samaa tasoa kuin eläkkeellä olevien (ks. kuva 5).

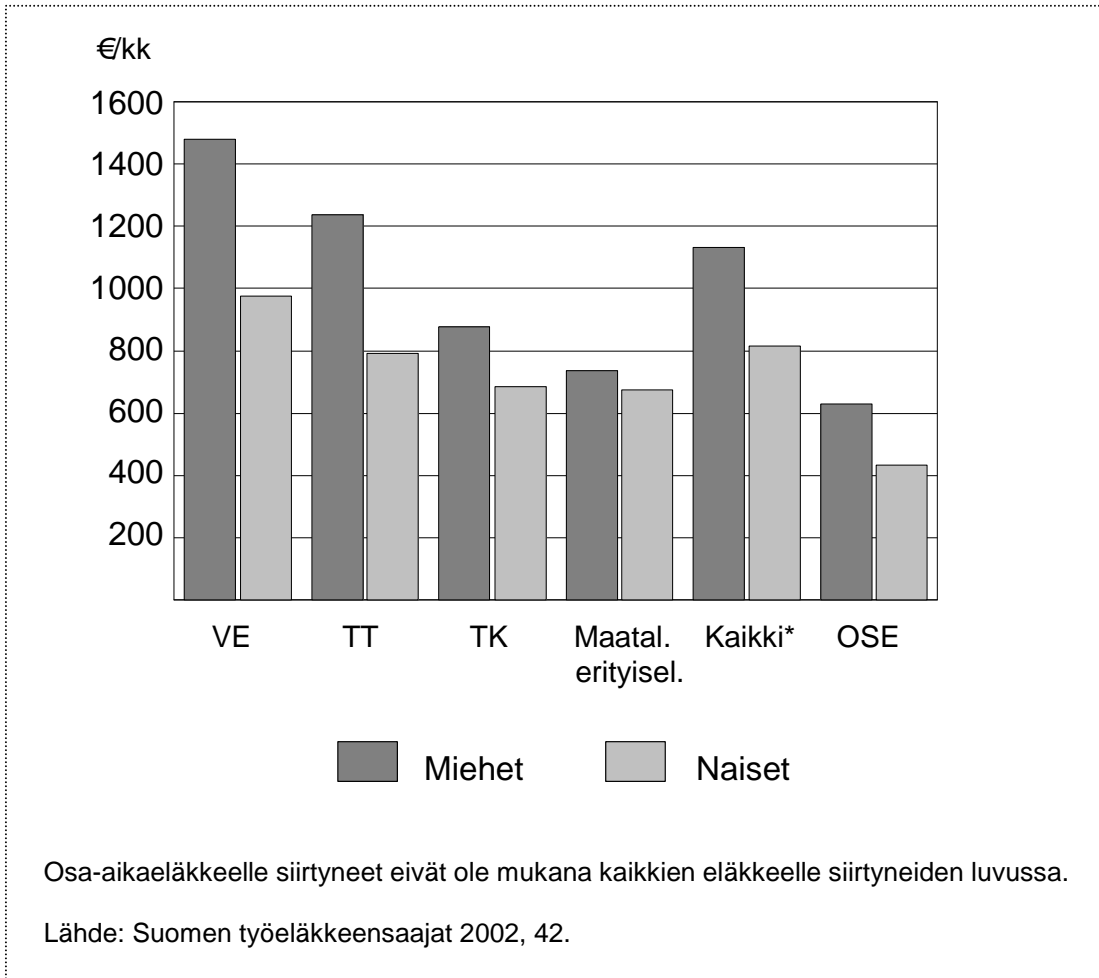
Erot eivät kuitenkaan ole kovin suuria, koska osa-aikaeläkkeiden kestot ovat melko lyhyitä, mikä vaikuttaa osa-aikaeläkkeellä olevien keskieläkkeen suuruuteen.

Kuva 6. Vuosina 1997, 1999 ja 2002 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ja osa-aikaeläkettä saavien keskimääräiset osa-aikaeläkkeet (euroa kuukaudessa) julkisella ja yksityisellä sektorilla.

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden naisten ja miesten keskimääräisten eläkkeiden euromäärien suhde on samaa luokkaa kuin vanhuuseläkkeelle siirtyneiden miesten ja naisten eläkkeiden euromäärien suhde. Vuonna 2002 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden naisten eläke oli miesten eläkkeestä 66 % ja osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden naisten eläke 67 % miesten eläkkeestä.

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden eläkkeiden taso on tietenkin alhaisempi kuin kokoaikaisille eläkkeille siirtyneiden eläkkeiden taso. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden miesten keskimääräinen eläke oli 55 % kaikkien eläkkeelle siirtyneiden keskieläkkeistä (naisten 53 %) ja vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläkkeestä 42 % (naisten 44 %).

Kuva 7. Vuonna 2002 eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen eläke eläkelajin ja sukupuolen mukaan, euroa kuukaudessa.

Yli 1 000 euron osa-aikaeläkettä saa kuusi prosenttia kaikista osa-aikaeläkkeellä olevista. Useampi yksityisen kuin julkisen sektorin eläkkeensaaja saa näin korkeaa eläkettä. Miehistä kymmenen prosenttia saa yli 1 000 euron osa-aikaeläkettä sekä yksityisellä että julkisella sektorilla.

Taulukko 2. Osa-aikaeläkkeensaajien omaeläkejakauma 31.12.2002.

Omaeläke euro/kk	Miehet	Naiset	Kaikki
0–399	18,8	53,9	37,4
400–599	37,3	32,2	34,6
600–799	23,1	8,4	15,3
800–999	10,6	3,5	6,9
1 000–1 199	4,6	1,1	2,7
1 200–1 599	3,6	0,5	2,0
1 600–2 599	1,6	0,2	0,9
–2 600-	0,3	0,1	0,2
Kaikki	100,0	100,0	100,0
Lukumäärä	18 524	21 018	39 542
Leskieläke	641	443	536

Lähde: Eläketurvakeskuksen rekisterit.

Osa-aikaeläkkeellä olevista naisista yli puolet saa osa-aikaeläkettä, joka on alle 400 euroa kuukaudessa. Matalaa eläkettä saavia naisia on julkisella sektorilla suurempi osuus kuin yksityisellä sektorilla. Miehistä alle 400 euron kuukausieläkettä saa joka viides.

Osa-aikaeläke ja osatyökyvyttömyyseläke

Toinen työeläkejärjestelmään kuuluva osittainen varhaiseläke on osatyökyvyttömyyseläke, joka myönnetään silloin kun hakijan työkyky on alentunut vähintään kahdella viidenneksellä (täysi työkyvyttömyyseläke myönnetään jos työkyky on alentunut kolmella viidenneksellä). Osa-aikaeläkkeessä ei edellytetä työkyvyn alenemista. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä on ajatuksena, että työssä käydään osa-aikaisesti ja tässä mielessä osatyökyvyttömyyseläkeläiset ovat samankaltaisessa asemassa kuin osa-aikaeläkeläiset. Molemmissa eläke-muodoissa ansiot muodostuvat osa-aikaisen työn ansioista ja osaeläkkeestä³. Osatyökyvyttömyyseläkkeen edellytyksenä ei kuitenkaan ole työnteko, vaan osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva voi olla joko työssä tai poissa työstä.

³ Osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Osa-aikaeläkkeen määrä riippuu palkansaajilla jäljellä olevasta työajasta.

Jos verrataan työssä käyvien osatyökyvyttömyyseläkeläisten ja osa-aika-eläkeläisten kuukausieläkkeitä, niin osatyökyvyttömyyseläkeläisten keskimääräiset eläkkeet olivat hieman korkeampia kuin osa-aika-eläkeläisten eläkkeet (osatyökyvyttömyysaineisto on vuodelta 2003 (ks. Gould ym. 2003), ja osa-aika-eläkeläisten tiedot ovat vuodelta 2001). Kun keskimääräinen osa-aika-eläke oli 516 euroa kuukaudessa (vuoden 2003 indeksissä), niin työssä käyvien, samanikäisten (58–64-vuotiaat) osatyökyvyttömyyseläkeläisten eläke oli keskimäärin 572 euroa kuukaudessa (ks. taulukko 3).

Osa-aika-eläkkeellä olevien miesten eläke oli hieman korkeampi kuin työssä käyvien samanikäisten osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien miesten. Työssä käyvien osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien naisten eläke oli korkeampi kuin keskimääräinen naisten osa-aika-eläke.

Osa-aika-eläkkeellä olevien palkansaajien eläkkeet olivat matalammat kuin osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien palkansaajien. Työssä käyvien osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien naisten eläke oli yli 100 euroa korkeampi kuin osa-aika-eläkkeellä olevien naisten eläke.

Työssä käyvät osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevat yrittäjät ansaitsevat selvästi vähemmän kuin osa-aika-eläkkeellä olevat yrittäjät. Kaikkein pienin eläke oli niillä osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevilla yrittäjillä, jotka eivät käyneet työssä.

Taulukko 3. Osa-aika-eläkeläisten ja osatyökyvyttömyyseläkeläisten keskimääräiset kuukausieläkkeet euroina.*

	Osa-aika-eläkeläiset keskieläke	Osatyökyvyttömyyseläkeläiset 58–64 vuotta työssä keskieläke	ei työssä keskieläke
Miehet	644	628	601
Naiset	432	506	419
Palkansaajat	515	633	576
Yrittäjät	544	432	382
Kaikki	516	572	511

* Osa-aika-eläkeläisiä koskevat tiedot on kerätty vuonna 2001 ja osatyökyvyttömyyseläkeläisten tiedot vuonna 2003. Osa-aika-eläkeläisten eläkkeet on korotettu vuoden 2003 indeksisiin.

Lähteet: Osa-aika-eläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001 ja osatyökyvyttömyyseläketutkimuksen aineisto, ks. Gould ym. 2003.

4 OSA-AIKAELÄKELÄISTEN ANSIOT

Osa-aikaeläkkeen määrä riippuu paitsi edeltävän kokoaikatyön ansioista, myös siitä, kuinka paljon työntekoa osa-aikaeläkkeellä vähennetään. Vuonna 2001 toteutetun kyselytutkimuksen tulosten mukaan osa-aikatyön osuus aiemmin tehdystä kokopäivätyöstä oli keskimäärin 54 %. Osuus vaihteli eri ryhmissä (toimialoittain, ammateittain) 51 %:sta 55 %:iin, eli varsin vähän. Osa-aikaeläkeaikaisen työn määrää kysyttiin prosentteina aikaisemmin tehdystä kokoaikatyöstä.

Arvioidut ansiot osa-aikaeläkkeelläoloaikana

Vuoden 2001 osa-aikaeläkeaineiston avulla on mahdollisuus arvioida vuonna 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ansiotuloja osa-aikaeläkkeelläoloaikana. Arvio tehtiin niille osa-aikaeläkeläisille, joiden osa-aikaeläke oli voimassa vuonna 2001.

Osa-aikaeläkkeellä olevien ansiot arvioitiin itse ilmoitetun työajan ja osa-aikaeläkkeen määrän (Eläketurvakeskuksen rekisteritieto) avulla. Osa-aikaeläkkeellä olevien yrittäjien työajaksi laskettiin lain määräämä 50 %, vaikka he olisivat lomakkeella jotain muuta ilmoittaneet. Näin laskettuihin ansioihin lisättiin mahdollinen lisäeläke (rekisteritieto). Palkansaajien ”väärät” vastaukset hylättiin, eli jos osa-aikaeläkeläinen vastasi työskentelevänsä vähemmän kuin 35 % tai enemmän kuin 70 % kokopäivätyön työajasta, vastaus hylättiin. Hylättyjen vastausten osuus oli hieman yli 10 %. Lopulliseen tuloaineistoon jäi 856 osa-aikaeläkeläistä.

Näin laskien osa-aikaeläkeläisten ansioiden keskiarvo oli 1 615 ja mediaani 1 369 euroa kuukaudessa vuonna 2001. Alhaisimmillaan ansio oli 432 euroa kuukaudessa ja korkeimmillaan 12 104 euroa kuukaudessa. Miesten ansioiden keskiarvo oli 1 975 euroa kuukaudessa ja naisten 600 euroa vähemmän (1 377 euroa). Palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot (1 624 euroa) olivat hieman korkeammat kuin yrittäjien (1 510 euroa).

Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset ansiot olivat 1 915 euroa kuukaudessa ja vuonna 1999 siirtyneiden 322 euroa⁴ vähemmän (1 593 euroa). Vuonna 1996 siirtyneiden miesten keskimääräiset ansiot olivat

4 Vuonna 1996 siirtyneet ovat vanhempia kuin 1999 siirtyneet. He ovat olleet myös pidempään osa-aikaeläkkeellä. Vuonna 1996 siirtyneistä 75 %:lla osa-aikaeläke oli kyselyhetkellä jo päättynyt.

2 288 euroa kuukaudessa ja naisten 1 645. Sekä naisten että miesten keskimääräiset ansiot olivat selvästi alemmat kolme vuotta myöhemmin osa-aikaeläkkeelle siirtyneillä. Vuonna 1999 siirtyneiden miesten keskiansiot olivat 1 951 euroa kuukaudessa, ja naisten 1 358.

Osa-aikaeläkkeellä olevista naisista joka viides ansaitsi kuukaudessa alle 1 000 euroa, miehistä vajaa kymmenesosa (taulukko 4). Joka neljäs mies ansaitsi yli 2 500 euroa kuukaudessa, naisista vajaa kymmenesosa.

Taulukko 4. Osa-aikaeläkkeen saajien arvioitujen ansioiden jakauma vuonna 2001.

Tuloluokka, euroa	Miehet	Naiset	Kaikki
alle 1000	8	22	16
1 000–1 199	8	25	18
1 200–1 399	12	19	16
1 400–1 599	12	12	12
1 600–1 799	10	6	8
1 800–1 999	8	3	5
2 000–2 199	8	3	5
2 200–2 399	8	2	4
2 400 ja yli	25	8	15
Yhteensä	100	100	100
N	343	510	853
Tieto puuttuu			2

Lähde: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001.

Yrittäjistä selvästi useampi kuului alimpaa tuloryhmään kuin palkansaajista (ks. taulukko 5). Joka kolmas yrittäjä ansaitsi alle 1 000 euroa kuukaudessa, palkansaajista 15 %. Toisaalta ylimpään tuloryhmään eli yli 2 400 euroa kuukaudessa ansaitseviin kuului palkansaajista ja yrittäjistä lähes yhtä suuri osuus.

Taulukko 5. Osa-aikaeläkkeen saajien ansioiden jakauma ammattiaseman ja työnantajan mukaan vuonna 2001.

Tuloluokka, euroa	Palkansaajat, työnantaja			Yrittäjät
	Yksityinen	Kunta	Valtio	
alle 1000	11	21	11	34
1 000–1 199	15	22	18	13
1 200–1 399	18	15	17	13
1 400–1 599	16	8	12	8
1 600–1 799	9	6	10	5
1 800–1 999	7	5	6	4
2 000–2 199	3	6	9	3
2 200–2 399	5	3	5	4
2 400 ja yli	16	15	12	16
Yhteensä	100	100	100	100
N	305	291	133	80

Lähde: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001.

Kun tarkastellaan tuloluokkaa työnantajan mukaan, niin palkansaajista kunnalla työskentelevistä suurempi osa kuin valtiolla ja yksityisellä sektorilla työskentelevistä kuului kahteen alimpaan tuloluokkaan (alle 1 200 euroa kuukaudessa). Yrittäjistä kahteen alimpaan tuloluokkaan kuului lähes puolet.

Valtion palveluksessa työskentelevien osa-aikaeläkkeellä olevien palkansaajien keskimääräiset ansiot olivat 58 % valtiolla kokoaikatyössä käyvien 58–64-vuotiaiden palkansaajien keskimääräisistä ansioista. Vastaava luku yksityisellä sektorilla oli 73 % ja kuntatyönantajan palveluksessa työskentelevillä 74 %⁵ (Keskimääräiset ansiotiedot vuodelta 2001 laskettu Tilastokeskuksessa palkkarakennetilastosta).

Keskimääräiset osa-aikaeläkkeajan ansiot (palkansaajat ja yrittäjät) olivat odotetusti korkeimmat ylemmissä ammattiryhmissä. Korkeimmat ansiot olivat erityisasiantuntijoilla, joiden keskiansiot olivat noin 2 400 euroa kuukaudessa, eli yli 800 euroa keskiarvoa korkeammat. Osa-aikaeläkkeellä olevien johtajien ja ylempien virkamiesten keskiansiot olivat noin 2 000 euroa ja asian-

⁵ Aineiston kadossa on niitä, joilla on korkeat tulot, mikä vaikuttaa keskimääräisen eläkkeen tasoon kyselyaineistossa. Jäljempänä esitetyn perusteella näyttäisi siltä, että erityisesti valtion palveluksessa olevat korkeapalkkaiset palkansaajat ovat jättäneet vastaamatta.

tuntijoiden noin 1 700 euroa. Muut ammattiryhmät jäivät keskiarvon alapuolelle. Alimmat keskimääräiset ansiot (noin 1 100 euroa kuukaudessa) oli ryhmässä, johon kuuluivat palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät, sekä ryhmässä muut työntekijät (keskiarvo 1 200 euroa kuukaudessa). Muiden työntekijöiden ammattiryhmään kuuluu esimerkiksi kiinteistö- ja puhdistustyöntekijöitä, siivoojia, keittiöapulaisia ja pesulatyöntekijöitä, pakkaajia ja varastotyöntekijöitä.

Kaikista osa-aikaeläkeläisistä joka neljännestä ansiot olivat yli 2 000 euroa kuukaudessa. Erityisasiantuntijoiden ryhmästä yli puolet kuului tähän tuloryhmään. Alimpaan tuloryhmään kuului myös joka neljäs osa-aikaeläkeläinen. Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijöistä yli 60 % kuului tähän tuloryhmään. Ryhmästä muut työntekijät yli puolet kuului alimpaan tuloryhmään. Johtajien ja ylempien toimihenkilöiden ryhmässä kaksi viidestä ansaitsi yli 2 000 euroa kuukaudessa. Tässä ryhmässä oli kuitenkin myös paljon niitä, jotka ansaitsivat alle 1 100 euroa kuukaudessa. Tämä johtuu siitä, että johtajien ryhmässä on mukana pienyrittäjiä, joiden tulot ovat alhaiset. Tämän ryhmän koko on tosin pieni, vain 46 henkeä.

Taulukko 6. Osa-aikaeläkeläisten jakautuminen tuloluokkiin ammattiryhmittäin, prosenttia.

Ammattiryhmä	alle 1100	1100-1399	1400-1699	1700-1999	2000 tai yli	yht	N
Johtajat ja ylemmät virkamiehet	25	13	20	4	38	100	46
Erityisasiantuntijat	7	11	9	19	55	100	156
Asiantuntijat	16	26	24	17	16	100	128
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	23	49	24	4	1	100	126
Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät	63	26	9	2	0	100	105
Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	25	29	27	11	8	100	57
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	25	28	30	9	8	100	55
Muut työntekijät	55	27	15	2	2	100	76
Kaikki	26	24	16	9	25	100	749

Lähde: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001.

Mitä korkeampi koulutus osa-aikaeläkeläisellä on, sitä useammin hän kuului ylempiin tuloluokkiin. Korkeakoulututkinnon suorittaneista lähes 60 % ansaitsi osa-aikaeläkeaikana yli 2 000 euroa kuukaudessa, kun kansakoulun käyneistä

tähän luokkaan kuului kaksi prosenttia. Alimpaan tuloluokkaan (alle 1 100 euroa kuukaudessa) kuului kansakoulun käyneistä lähes puolet, kun korkeakoulututkinnon suorittaneista vain pari prosenttia.

Osa-aikaeläkeläisten oma ilmoitus ansiotasosta

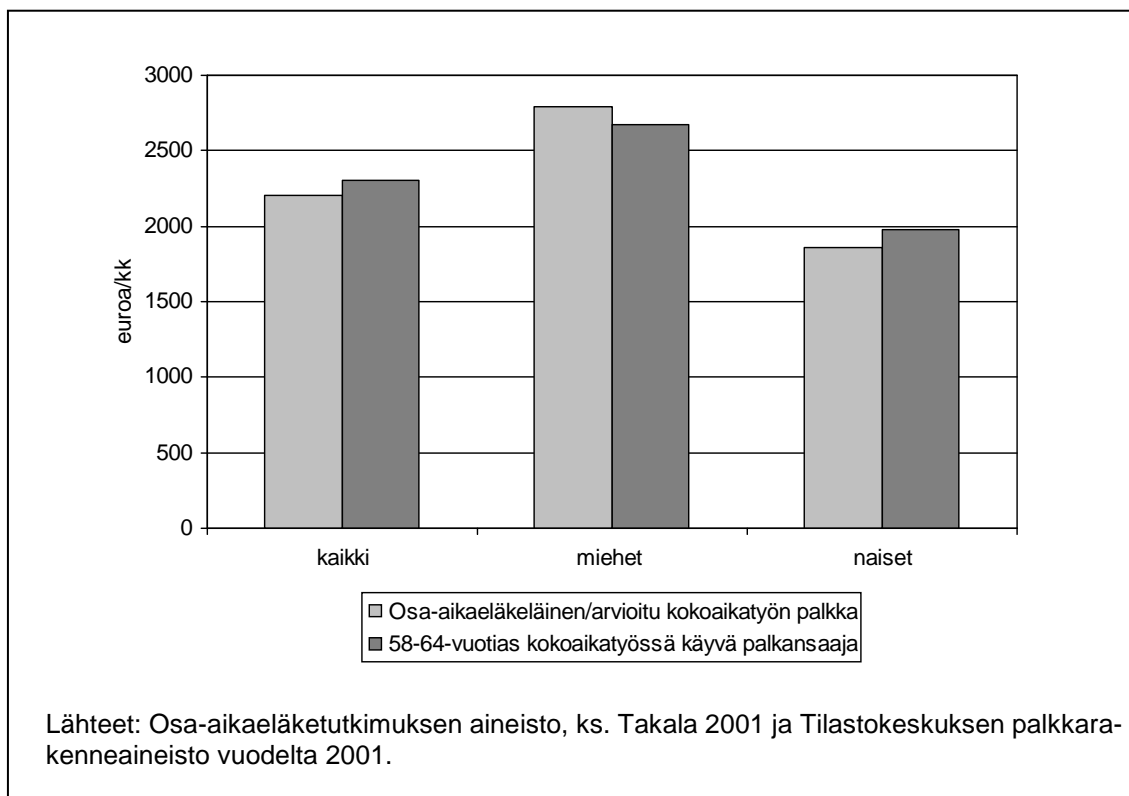
Osa-aikaeläkeläisiltä kysyttiin lomakkeella mihin tuloluokkaan he kuuluivat (7-luokkainen markkamääräinen asteikko, bruttotulot). Tätä omaa arviota saatettiin sitten verrata eläkkeen ja työajan pohjalta laskettuihin arvioituihin ansioihin. Vertailun perusteella voi todeta, että noin joka kolmas vastaaja (37 %) arvioi tulonsa ”oikein”, eli oli arvioinut tuloluokkansa siten, että arvioidut ansiot kuuluivat tähän luokkaan. 38 % arvioi tulonsa pienemmäksi kuin ne olivat ja 25 % arvioi tulonsa suuremmaksi kuin ne työajan ja eläkkeen perusteella lasketun arvion mukaan olivat.

Osa-aikaeläkeläisten arvioidut ansiot kokoaikatyössä

Eläkkeen ja työajan perusteella voidaan myös arvioida sitä, minkälaiset ansiot osa-aikaeläkeläisellä olisi, jos hän kävisi kokoaikatyössä⁶. Kokoaikatyön palkka on arvioitu jäljellä olevan työajan ja osa-aikaeläkkeen avulla. Jäljellä olevasta työajasta pystytään laskemaan ansion alenema (100-jäljellä oleva työaika/100). Osa-aikaeläke on puolet ansion alenemasta. Tieto osa-aikaeläkkeen (ja lisäeläkkeen) suuruudesta saadaan rekisteristä. Tämä tarkastelu koskee vain palkansaajia.

Keskimääräiseksi kokoaikatyön ansioksi palkansaajille saadaan tällä menetelmällä 2 205 euroa kuukaudessa, miehillä 2 796 euroa ja naisilla 1 854 euroa kuukaudessa. Tilastokeskuksen palkkarakennetilaston mukaan kokoaikaisen 58–64 -vuotiaan palkansaajan säännöllisen työajan keskimääräinen ansio oli samana vuonna (2001) 2 309 euroa kuukaudessa, miehillä 2 669 euroa ja naisilla 1 976 euroa kuukaudessa. Tämän tarkastelun perusteella osa-aikaeläkkeellä olevat miehet ovat keskimäärin kaikkia samanikäisiä palkansaajamiehiä hieman paremmin palkattuja ja naiset olisivat hieman alemmalla tasolla kaikkiin samanikäisiin palkansaajainaisiin verrattuna. Erot eivät kuitenkaan ole kovin suuria.

6 Tällainen kokoaikatyön ansioiden arviointitapa on tietenkin kovin suoraviivainen Osa-aikaeläke lasketaan ns. eläkepalkan perusteella, joka ei ole sama kuin henkilön kuukausipalkka, osa-aikaeläke voi olla korkeintaan 75 karttuneesta eläkkeestä ym. Laskennasta tarkemmin Työeläkkeen laskentaopas 2002 ja Takala ym. 2004.

Kuva 8. Osa-aikaeläkkeellä olevien palkansaajien arvioitu kokoaikatyön palkka ja samanikäisten kokoaikatyössä käyvien palkansaajien palkka vuonna 2001, euroa kuukaudessa.

Yksityisellä sektorilla osa-aikaeläkkeellä olevat palkansaajat olivat keskimäärin samanlaisilla ansioilla kuin muut samanikäiset yksityisen sektorin palkansaajat. Kunnalta osa-aikaeläkkeelle olisivat siirtyneet hieman keskimääräistä parempituloiset ja valtiolta hieman keskimääräistä huonotuloisemmat⁷. Osa-aikaeläkkeellä olevat naiset muistuttavat ikäisiään palkansaajia enemmän kuin miehet. Yksityiseltä sektorilta, mutta erityisesti kunnan palveluksesta osa-aikaeläkkeelle ovat lähteneen hyväpalkkaiset miehet, valtiolla taas osa-aikaeläkkeellä olevat miehet olisivat hieman alemmilla tulotasoilla kuin kokoaikatyössä käyvät.

⁷ Toinen mahdollisuus on jo aiemmin mainittu, eli se että valtion korkeapalkkaiset palkansaajat ovat jättäneet vastaamatta

Taulukko 7. Osa-aikaeläkkeellä olevien palkansaajien arvioidut kokoaikatyön tulot ja kaikkien 58–64-vuotiaiden palkansaajien keskimääräiset kokoaikatyön kuukausiansiot sektoreittain ja sukupuolen mukaan vuonna 2001.

Työnantaja	miehet	naiset	mol.sp
Yksityinen			
- osa-aikaeläkeläisen arvioidut kokoaikatyön tulot	2 868	1 833	2 262
- kuukausipalkkainen palkansaaja	2 593	1 961	2 336
Kunta			
- osa-aikaeläkeläisen arvioidut kokoaikatyön tulot	3 102	1 788	2 168
- kuukausipalkkainen palkansaaja	2 604	1 931	2 100
Valtio			
- osa-aikaeläkeläisen arvioidut kokoaikatyön tulot	2 398	1 927	2 148
- kuukausipalkkainen palkansaaja	3 349	2 267	2 807

Lähteet: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001 ja Tilastokeskuksen palkkarakenneaineisto vuodelta 2001.

Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden arvioitu kokoaikatyön ansio on selvästi korkeampi kuin vuonna 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ansio. Vertailtaessa on kuitenkin otettava huomioon se, että suurin osa vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneistä henkilöistä on jo siirtynyt kokoaikaiselle eläkkeelle tai muuten pois työelämästä. On oletettavaa, että tässä tarkastelussa mukana olevat eli pisimpään jatkaneet ovat terveempiä ja työhönsä tyytyväisempiä kuin aiemmin työstä poistuneet (vrt. Gould 2001).

Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet palkansaajat ovat parempituloisia kuin 1999 siirtyneet kun arvioidaan heidän kokoaikaisen työn palkkaansa. Sekä vuonna 1996 että vuonna 1999 siirtyneet olivat myös keskimääräistä palkansaajaa parempituloisia. Naisten ja miesten välinen ero on kuitenkin melko suuri.

Taulukko 8. Vuonna 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden palkansaajien arvioidut kokoaikatyön tulot ja kaikkien 58–64-vuotiaiden palkansaajien keskimääräiset kokoaikatyön kuukausiansiot sukupuolen mukaan vuonna 2001.

	Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet		Vuonna 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet		Kaikki palkansaajat
	Keskiarvo	Mediaani	Keskiarvo	Mediaani	Keskiarvo
Miehet	2 945	2 707	2 760	2 355	2 309
Naiset	2 229	1 791	1 830	1 570	2 669
Kaikki	2 511	2 162	2 175	1 816	1 976

Lähteet: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto, ks. Takala 2001 ja Tilastokeskuksen palkkarakennetilasto 2001.

5 TALOUDELLINEN TOIMEENTULO, OSA-AIKAELÄKELÄISTEN OMAT ARVIOT

Vuonna 2001 osa-aikaeläkkeellä olevista 30 % arvioi taloudellisen toimeentulonsa hyväksi. Kohtalaiseksi toimeentulonsa arvioi lähes 60 % ja huonoksi hieman yli 10 prosenttia. Naisten ja miesten arvioissa oli eroa siten, että miehistä suurempi osa arvioi toimeentulonsa hyväksi.

Taulukko 9. Osa-aikaeläkkeellä olevien oma arvio taloudellisesta toimeentulosta.

Arvio taloudellisesta toimeentulosta	Miehet	Naiset	Kaikki
Hyvä	33	26	29
Kohtalainen	56	62	57
Huono	11	12	11
Yhteensä	100	100	100
N	341	509	850
Tieto puuttuu			6

Lähde: Osa-aikaeläketutkimuksen aineisto 2001.

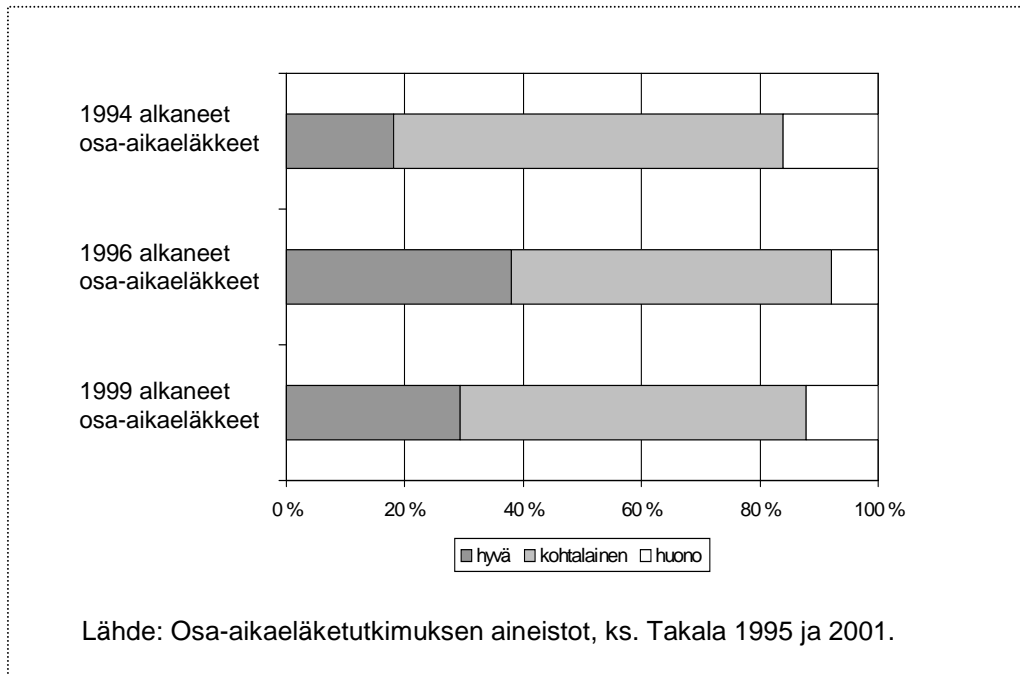
Suurin osa kyselyyn osallistuneista oli naimisissa (78 %), ja heidän arvionsa taloudellisesta toimeentulosta ovat hyvin lähellä kaikkien osa-aikaeläkeläisten arvioita. Eronneet arvioivat taloudellisen tilanteensa kaikkein huonoimmaksi, leskistä suurin osa arvioi toimeentulonsa kohtalaiseksi.

Ne naimissa olevat osa-aikaeläkeläiset, joiden puoliset olivat joko kokoaika-työssä tai osa-aikaeläkkeellä arvioivat keskimääräistä useammin että toimeentulo oli hyvä. Jos puoliso oli jollain muulla eläkkeellä, niin toimeentulo oli kohtuullista, hyvin toimeentulevia oli keskimääräistä hieman vähemmän, mutta toisaalta huonoksi toimeentulonsa arvioivia ei ollut keskimääräistä enemmän.

Eri vuosina osa-aikaeläkkeelle siirtyneet arvioivat tilannettaan hieman eri tavoin. Vuoden 2001 kyselyyn osallistuivat ne, joiden osa-aikaeläke oli alkanut joko vuonna 1996 tai 1999. Vuonna 1999 eläkkeelle siirtyneistä hyväksi toimeentulonsa arvioi selvästi pienempi osuus kuin vuonna 1996 siirtyneistä.

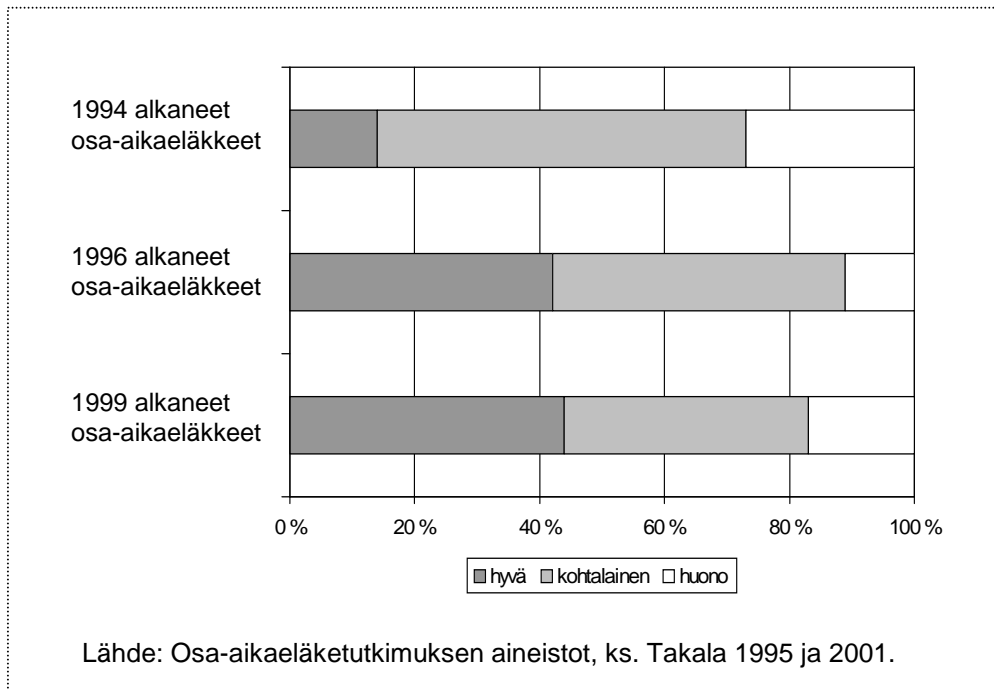
Vuonna 1995 kyselyssä mukana olleista ne, joiden osa-aikaeläke oli alkanut vuonna 1994, arvioivat taloudellisen toimeentulonsa useimmiten kohtalaiseksi,

hyvin ja huonosti toimeentulevien osuudet olivat melko pieniä. Huonoksi taloudellisen toimeentulonsa arvioi vuonna 1994 siirtyneistä 16 %, vuonna 1996 siirtyneistä 8 % ja vuonna 1999 siirtyneistä 12 %. Naisten ja miesten arviot muuttuivat samansuuntaisesti: eniten toimeentulonsa huonoksi arvioivia oli vuonna 1994 ja vähiten vuonna 1996 osa-aikaeläkkeelle siirtyneissä.

Kuva 9. Osa-aikaeläkkeellä olevien oma arvio taloudellisesta toimeentulosta, vuosina 1994, 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet, %.

Vuonna 1994 siirtyneet arvioivat tulevaisuuttaan toimeen selvästi huonommin kuin myöhemmin vuosina osa-aikaeläkkeelle siirtyneet. Erityisesti vuonna 1994 siirtyneet yrittäjät pitivät toimeentuloaan huonona ja heistä runsas neljännes arvioi tulevaisuuttaan huonosti toimeen (ks. kuva 10). Vuonna 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet yrittäjät pitivät toimeentuloaan jo selvästi parempana, joskin huonosti toimeentulevien osuus kasvoi vuonna 1999 siirtyneiden joukossa verrattuna kolme vuotta aiemmin siirtyneisiin.

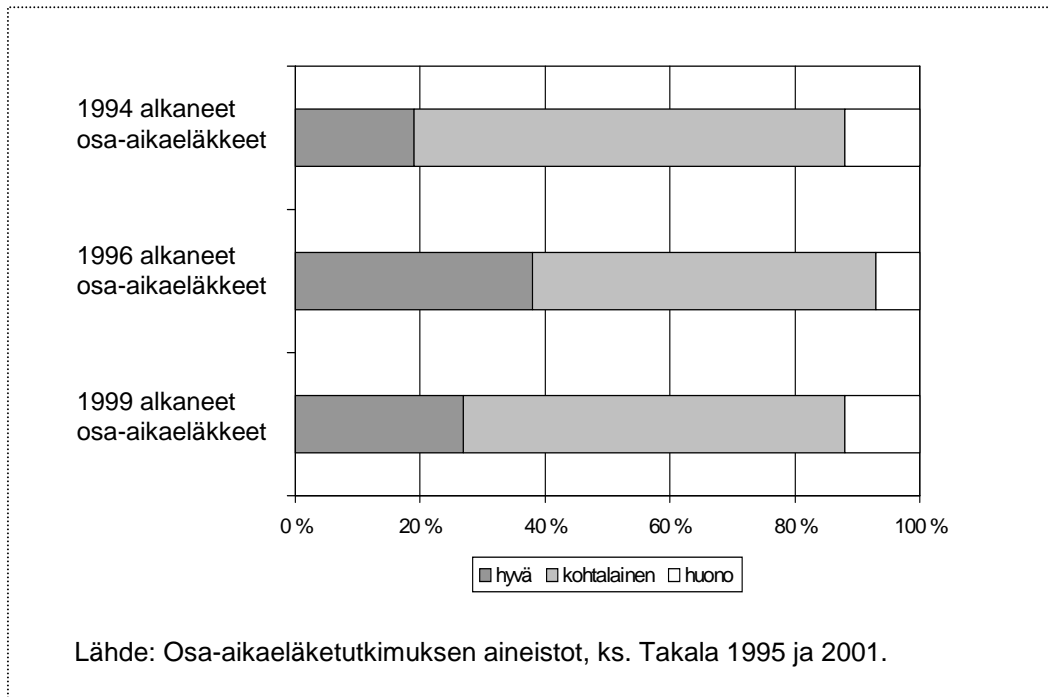

Kuva 10. Osa-aikaeläkkeellä olevien yrittäjien oma arvio taloudellisesta toimeentulosta, vuosina 1994, 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet, %.

Vuonna 1994 osa-aikaeläkkeelle siirtyneille kysely tehtiin vuonna 1995. Tuolloin vuosikymmenen alun lama vaikutti yrittäjien näkemyksiin taloudellisesta tilanteesta. Osa yrittäjistä on todennäköisesti kyselyssä arvioinut paitsi henkilökohtaista toimeentuloaan myös yrityksen tilannetta laman aikana. Pienyrittäjät saattoivat esimerkiksi pienentää kustannuksia jäämällä itse osa-aikaeläkkeelle tai jäivät osa-aikaeläkkeelle, koska laman myötä työt ja tilaukset vähenivät.

Yrittäjien arviot toimeentulosta olivat selvästi myönteisempiä vuonna 2001 toteutetussa kyselyssä. Kohtalaisesti toimeentulevien osuus oli laskenut, samoin huonosti toimeentulevien osuus. Hyväksi toimeentulonsa arvioi jo 43 %. Miesyrittäjät arvioivat hieman naisyrittäjiä useammin toimeentulonsa hyväksi tai kohtalaiseksi.

Myös palkansaajien arviot taloudellisesta toimeentulostaan olivat kaikkien synkimmät vuonna 1994 siirtyneillä, vaikka tässäkin ryhmässä hyväksi tai kohtalaiseksi toimeentulonsa arvioi 88 %.

Kuva 11. Osa-aikaeläkkeellä olevien palkansaajien oma arvio taloudellisesta toimeentulosta, vuosina 1994, 1996 ja 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet, %.

Hyväksi toimeentulonsa arvioi vuonna 1996 siirtyneistä 38 %, kolme vuotta myöhemmin osa-aikaeläkkeelle siirtyneillä tämä osuus oli pienentynyt kymmenellä prosenttiyksiköllä. Huonoksi toimeentulonsa arvioivien osuus oli myös suurempi vuonna 1999 siirtyneillä palkansaajilla.

Osa-aikaeläkkeelle siirryttäessä ansiot alenevat vaihtelevassa määrin riippuen paitsi aikaisemmista ansioista, myös siitä missä määrin työtökoä vähennetään. Kysymyksessä, jossa osa-aikaeläkeläisiltä kysyttiin muutoksia eläkkeelle siirtymisen seurauksena, kysyttiin myös toimeentulon muutoksista. Toimeentulo oli muuttunut huonommaksi osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen runsaalla puolella osa-aikaeläkkeellä olevista (51 %). Samanlaisena se oli pysynyt 48 %:lla ja juuri kukaan ei sanonut toimeentulon parantuneen (vuoden 2001 kyselyssä).

Sitä, että taloudellinen toimeentulo on osa-aikaeläkkeellä aikaisempaa tiukempaa, piti noin joka viides osa-aikaeläkkeellä oleva suurimpana muutoksena osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen. Ero oli eri vuonna osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden välillä selvä: vuonna 1996 siirtyneistä noin joka kymmenes ja 1999 siirtyneistä joka viides sanoi toimeentulon heikentymisen olleen suurin muutos. Vuonna 1994 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiltä asiaa kysyttiin hieman toisessa muodossa, eivätkä vastaukset ole vertailukelpoisia.

Ansiotaso oli myös yhteydessä siihen, mitä osa-aikaeläkkeellä olevat olisivat tehneet, mikäli osa-aikaeläkemahdollisuutta ei olisi ollut. Ne, jotka tällaisessa tilanteessa olisivat jatkaneet kokoaikatyössä, ansaitsivat keskimäärin yli 400 euroa kuukaudessa enemmän kuin ne, jotka sanoivat että olisivat pyrkineet kokoaikaiselle varhaiseläkkeelle.

6 YHTEENVETO

Osa-aikaeläkettä pidetään taloudellisesti houkuttelevana eläkemuotona. Tällä tarkoitetaan sitä, että osa-aikaeläkkeelle siirryttäessä tulot ja tuleva vanhuuseläke eivät juurikaan alene, mutta työaika vähenee ja vapaa-aika lisääntyy.

Houkuttelevuutta on alettu pitää jopa ongelmana eläkemenojen kannalta, koska osa-aikaeläkemeno on kasvanut nopeasti yhtä aikaa osa-aikaeläkeläisten määrän kanssa. Osa-aikaeläkeläisiä oli vuoden 1998 lopussa 11 000 ja viisi vuotta myöhemmin 41 500. Vuonna 1998 osa-aikaeläkemeno oli 54 miljoonaa euroa ja viisi vuotta myöhemmin 275 miljoonaa euroa.

Keskimääräinen osa-aikaeläke on laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana selvästi: kun keskimääräinen kuukausieläke oli vuonna 1992 euroina 677 (vuoden 2002 indeksissä), niin vuonna 2002 keskimääräinen kuukausieläke oli 535 euroa. Naisten ja miesten keskieläkkeissä on lähes 200 euron ero: kun vuonna 2002 naisten keskimääräinen kuukausieläke oli 431 euroa, niin miesten eläke oli 628 euroa. Naisten ja miesten keskimääräisten osa-aikaeläkkeiden suhteellinen ero on säilynyt samanlaisena yli kymmenen vuotta.

Osa-aikaeläkkeen ja ilmoitetun työajan (ansion alenema) perusteella on mahdollisuus laskea osa-aikaeläkeaikaiset ansiot. Tämä arvioinnin perusteella osa-aikaeläkeläisten keskimääräiset ansiot olivat 1 620 euroa kuukaudessa, miesten ansiot lähes 2 000 euroa ja naisten ansiot 600 euroa vähemmän. Palkansaajien keskimääräiset ansiot olivat hieman korkeammat kuin yrittäjien (ero 120 euroa kuukaudessa). Joka kolmas osa-aikaeläkkeellä oleva yrittäjä ansaitsi alle 1 000 euroa kuukaudessa, palkansaajista 15 prosenttia.

Ansion aleneman ja eläkkeen avulla on myös mahdollista arvioida osa-aikaeläkkeellä olevien palkansaajien keskimääräisiä ansioita, mikäli he kävisivät kokoaikaisessa työssä. Näin keskimääräiseksi palkansaajien arvioiduksi kuukausiansioksi saadaan 2 200 euroa, naisille 1 850 euroa ja miehille noin 2 800 euroa. Kun verrataan näitä ansioita samanikäisten kokoaikatyössä käyvien kuukausipalkkaisten palkansaajien palkkoihin, niin osa-aikaeläkkeellä olevien naisten kokoaikatyön ansiot olisivat hieman alemmat kuin keskimäärin ja miesten keskimääräistä korkeammat. Osa-aikaeläkeläisten arvioidussa kokoaikatyön ansioissa on ero sen mukaan, minä vuonna osa-aikaeläkkeelle on siirrytty. Sekä vuonna 1996 että vuonna 1999 osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden miesten keskimääräiset kokoaikatyön palkat ovat keskiarvopalkansaajan palkkaa korkeammat. Vuonna 1999 siirtyneillä miehillä palkka on alempi kuin 1996 siirtyneillä. Myös osa-aikaeläkkeellä olevilla naisilla suunta on samanlainen: vuonna 1999 siirtyneillä palkka on alempi kuin 1996 siirtyneillä. Osa-aika-

eläkkeelle siirtyneet naiset ovat keskimäärin keskiarvopalkansaajanaista pienempipalkkaisia.

Miehet myös arvioivat toimeentulonsa useammin hyväksi kuin naiset. Miehistä joka kolmas arvioi, että taloudellinen toimeentulo oli hyvä, naisista joka neljäs. Huonoksi toimeentulonsa arvioi hieman yli 10 prosenttia kaikista. Eniten niitä, jotka arvioivat tulevansa huonosti toimeen oli vuonna 1994 osa-aikaeläkkeelle siirtyneissä, vähiten vuonna 1996 siirtyneissä. Erityisen paljon oli huonosti toimeentulevia yrittäjiä niissä, jotka olivat siirtyneet osa-aikaeläkkeelle vuonna 1994.

Tämän selvityksen mukaan osa-aikaeläkkeellä olevat naiset poikkeavat tulojen osalta ikäisistään palkansaajista siten, että he ansaitsevat keskimäärin hieman vähemmän. Osa-aikaeläkkeellä olevien miesten tilanne on toinen. Miehet olivat sekä vuonna 1996 että vuonna 1999 siirtyneiden joukossa hieman keskimääräistä palkansaajaa paremmin ansaitsevia. Jos tarkastellaan molempia sukupuolia yhdessä, erot eivät ole kovin suuria. Sekä aiemmat ammattirakennetarkastelut (ks. Takala 2001) että tehty ansiovertailu viittaavat siihen, että samalla kun osa-aikaeläkeläisten määrä on kasvanut osa-aikaeläkeläiset muistuttavat ammattiasemansa ja ansioidensa puolesta samanikäisiä palkansaajia aiempaa enemmän.

KIRJALLISUUS

Ageing and Employment Policies Finland. (2004) OECD.

Gould Raija (2001) eläkeajatukset. Katsaus aiheeseen liittyviin tutkimustuloksiin. Eläketurvakeskuksen monisteita 2001:36.

Gould Raija, Nyman Heidi ja Takala Mervi (2003) Osittain työkyvytön vai osittain työkykyinen? Tutkimus osatyökyvyttömyyseläkeläisten työssäolosta. Eläketurvakeskuksen raportteja 33. Helsinki.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi osa-aikaeläkettä ja yksilöllistä varhaiseläkettä koskevien säännösten muuttamisesta, HE 45/2002.

Hakola Tuulia (2002) Economic Incentives and Labour Market Transitions of the Aged Finnish Workforce. VATT-tutkimuksia 89. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki.

Hakola Tuulia (2001) Osa-aikaeläke – vaihtoehto työlle tai täydelle eläkkeelle. Eläketurvakeskus. Muistio.

Hietaniemi Marjukka (2002) Verotuksesta ja maksuista vuonna 2002. Eläketurvakeskus. Suunnittelu- ja laskentaosaston katsauksia.

Hietaniemi Marjukka ja Vidlund Mika (2003) Suomen eläkejärjestelmä. Eläketurvakeskus. Helsinki.

Kohti kestäväää työeläkejärjestelmää. TT:n eläke- ja sosiaalipoliittiset linjaukset. Huhtikuu 2003.

Lindell Christina (2003) Eläkkeiden rahoitus. Teoksessa Hietaniemi Marjukka ja Vidlund Mika, ss. 65-77.

Polvinen Anu (2001) Osa-aikaeläkeläisten työ ja tulot. Kuvaus rekisteriaineistojen valossa. Eläketurvakeskuksen monisteita 2001:35.

Suomen työeläkkeensaajat vuonna 2002 (2003). Eläketurvakeskus, Kuntien eläkevakuutus ja Valtiokonttori. Helsinki.

Takala Mervi (2001) Ennakkotietoja vuoden 2001 osa-aikaeläketutkimuksesta. Eläketurvakeskuksen monisteita 2001/34.

Takala Mervi (1999) Työnteon ja eläkkeellä olon yhdistäminen. Vaihtoehtona osa-aikaeläke. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1999:1. Helsinki.

Takala Mervi, Sievänen Monika, Metsämäki Janne ja Rantahalvari Vesa (2004) Osa-aikaeläke. Talentum (tulossa).

Tuovinen Marja (1999) Työssä pysymisen kannattavuus. Esimerkkilaskelmia työttömyyseläkeputkesta ja osa-aikaeläkkeestä. Valtiovarainministeriö. Kansantalouseläke. Keskustelualoitteita No 62. Kesäkuu 1999.

Työeläkkeen laskentaopas 2002 (2002). Eläketurvakeskus. Helsinki.

Työllisyystavoite edellyttää vaativia ja nopeita toimenpiteitä – valtiosihteeri Raimo Sailaksen haastattelu. Talous ja Yhteiskunta 3/2003, Vol. 31, ss. 53–59.

Työllisyystyöryhmän loppuraportti (2003) Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003. Helsinki.